

מצות אכילת קודשים לכהנים או גם לישראל

יהב צעיד

הרמב"ם (בהלכות 'מעשה הקרבנות', א) פסק: "אכילת החטאת והאשם מצות עשה, שנאמר "ואכלו אותם אשר כופר בהם". הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים. והוא הדין לשאר קודשים שאוכלין אותם הכהנים, שאכילתן מצוה". בפשטות משמע מדברי הרמב"ם ש'מצות אכילת קודשים' הינה רק לכהנים ולא לישראל.

ב'ספר החינוך' (מצוה קל"ד) 'פרשת צו', בשרש המצוה מבהיר זאת, וזה לשונו: 'משרשי המצוה כתבנו למעלה במצות 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' בפרשת 'אתה תצוה' (מצוה קב), שכבוד הוא לקרבן שיאכלוהו משרתי השם בעצמם ולא שיתנוהו לפחותים לאוכלם... כמו שכת' שם'.

גדר זה רק מחזק שיש ענין מיוחד בזה ש'משרתי השם' (הכהנים) יאכלו מהקדשים, ולא פחותים מהם.

ה'מנחת חינוך' (מצוה קב) מסביר, וז"ל: "...ואולם אין אכילת 'קדשים קלים' ו' תרומה' כמו אכילת חטאת ואשם שבאכילת בשר חטאת ואשם תושלם כפרת המתכפר, כמו שאמרו ז"ל 'כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים', ואכילת 'קדשים קלים' ו'תרומה' לא יוסיף ולא יגרע במצות המקריב והנותן".

משמע שעיקר מצות האכילה היא שיש צורך בה להשלמת כפרת הבעלים. על ידי האכילה של קרבנות חטאת ואשם מתכפרים הבעלים. ולגבי 'קדשים קלים' סבר, שבאכילתן אין משמעות מיוחדת לגבי הכפרה.

ממשיך ה'מנחת חינוך' שם: "ובכלל מצוה זו שיאכלו הכהנים חלקם, אפילו מ'קדשים קלים'. כמו שכתב הרב המחבר ומבואר ברמב"ם ('מעשה קרבנות', א) ויתבאר ב"ה כל אחד על מקומו. מה הם אוכלים בכל קרבן... ועובר ולא אכל חלקו ביטל עשה. ועוד נענש מצד כפרת הבעלים ב'קדשי קדשים' כמו שכתבנו. וב'קדשים קלים' אין תלויה כפרתן באכילת כהנים".

מסוף דבריו משמע שמדייק מהרמב"ם (הלכה א): "והוא הדין לשאר הקדשים שאוכלין אותם הכהנים, שאכילתן מצוה. נראה דדוקא בכהנים מצוה ולא נשיהם ועבדיהם...".

ה'מנחת חינוך' מביא עוד רמב"ם מהלכות 'מעשה הקרבנות' (י, יז) שעולה ממנו שהמצות לאכול הינה של הכהנים בדווקא: 'אין הקטן חולק אפילו ב'קדשים קלים' אף על פי שמוותר להאכילו מ'קדשי קדשים'. וכן אשה ואנדרוגינוס אין חולקין להם ב'קדשי המקדש' כלל שנאמר "איש כאחיו". אבל בעל מום קבוע בין עובר בין שנולד במומו בין שהיה תמים

ונפסל, חולק ואוכל שנאמר "לחם אלוקיו מקדשי הקדשים" והוא שיהיה ראוי לאכילה. אבל אם הוא טמא אינו חולק לאכול לערב. והנראה, שהמצוה היא דוקא על הכהנים העובדים התורה ציותה לחלק לכל בני אהרון. והתורה ציותה עליהם לאכול. אבל נשים דאינם בחלוקה (עיי' רמב"ם הל' יז) וכן קטנים דרשאים לאכול אפילו מ'קדשי קדשים' לא שייכא כלל המצוה עליהם. והתורה התירה להם לאכול, הן קטנים הן נשים ועבדים אבל אין מצוה כלל... וכן נראה מלשון הפסוקים... רק אותם שהם בכלל החלוקה, התורה זיכתה להן ומשולחן גבוה זכו, ומוטל עליהם לאכול. ואם לא אכלו בטלו מצות עשה".

מכל זה משמע, שעיקר המצוה של 'אכילת קדשים' הינה רק ע"י הכהנים 'משרתי ה', בשביל שיושלם הכפרה.

ה'מנחת חינוך' מבאר מי מצווה בנוגע ל'קדשים קלים'. וזה לשונו: 'ברמב"ם והרב המחבר מבואר דמצוה זו על הכהנים, היינו ב'קדשי קדשים' או המורם מ'קדשים קלים'. אבל 'ישראלים' ב'קדשים קלים', אינו מבואר אם מצוה עליהם לאכול 'שלמים' וכדומה. אבל ב'פסחים' (נט). לגבי 'מחוסר כיפורים' שמקריב בערב פסח, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר (שבנוגע למחוסר כיפורים) 'אף בשאר ימות השנה...' דכתיב ברש"י ד"ה 'בשאר' "ואכלו אותם אשר כופר בהם" דאם הביא שלמי נדבה קודם ה'תמיד', והוא היה מחוסר כיפורים ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו. דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" אלמא דעשה היא, בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלין לישראל.

יש עוד מקורות שמחזקים את דעתו של רש"י (דברים יב, כז) "ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' אלוקיך והבשר תאכל". רש"י בד"ה 'כי הוא יברך את הזבח' ואחרי כן יאכלו הקרואים' כתב: "לימדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח". הוא אומר 'ברוך אשר קידשנו במצוותיו וציונו לאכול את הזבח'. והיכן ציונו? 'הבשר תאכל' (דברים יב).

ה'מנחת חינוך' הביא מקורות שמצות 'אכילת קדשים' היא הן לכהנים והן לישראלים. 'קדשי קדשים' לכהנים ו'קדשים קלים' אף לבעלים, כל אחד לפי חלקו.

כן מפורש ברמב"ן בפירושו ל'ספר המצוות' (שהוסיף על מצוה א') להדיא דאכילת 'קדשים קלים' לבעלים מצות עשה, כמו שאכילת 'קדשים קדשים' מצווה לכהנים. וכתב (שם) וכמו שהוא מצות עשה לכהנים בחטאת ואשמות, כך הוא לבעלים בחלק הראוי להם. ובש"ס (פסחים נט). מקשה 'מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה', מבואר ד'עשה היא'. ונהי דלא פסקינן כר' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקה – הוא מטעם אחר. על כל פנים מבואר, דעשה זה נוהג גם בכהנים וגם בישראלים. וממילא גם בנשים, אם הן בעלות הקרבן גם עליהם חלה המצוה.

ה'מנחת חינוך' הביא מקור שמאפשר ללמוד שזו היא גם דעת הרמב"ם.

הגמ' בפסחים (בדף קכא.) לומדת שצריך לברך על אכילת פסח ומברך על אכילת 'זבח', היינו 'שלמי-חגיגה', 'אשר קדשנו במצותיו וציונו לאכול 'זבח' (רמב"ם 'חמץ ומצה' ה, ז). וזה אף שפסק הרמב"ם בהלכות 'קרבן פסח' (י, יג) דחגיגת י"ד רשות, מכל מקום כיון דשחט מצוה עליו לאכול, כמו בכל נדרים ונדבות (עיי' ברשב"ם שפוסק באמת שברכת 'זבח' אם הקריב נדרים ונדבות). מ"מ מכל זה רואים שמצות עשה זו (אכילת קדשים) שייכת לכל ישראל.

בגמרא (עב:) מדובר על 'טועה בדבר מצוה ולא קיים מצוה' כגון מי שנתחלף לו שפוד של צלי בשפוד של נותר, ואכל את הנותר – ש'הוא חייב חטאת'. בפשטות נשמע שמדובר על שפוד צלי מבשר של קדשים, ומשמע שנחשבת לדבר מצוה (היינו אם לא היה טועה בזה שאכל את השיפוד של נותר - היה נחשב לו לדבר מצוה). אבל הרמב"ם מביא להלכה בשינוי מלשון הגמרא (בהלכות 'שגגות' ב, טז) בהביאו ההלכה היוצאת מסוגיא זו, הוא משנה מלשון הגמרא וכותב שמדובר על אדם שנתחלף לו שיפוד צלי של 'קרבן פסח' בצלי של נותר. משמע, שלדעתו אין מציאות של מצוה באכילת קדשים, אלא בצלי של קרבן 'פסח' בלבד.

ובאמת גם ב'ספר המצות' של הרמב"ם (במצוה פט.) משמע מלשונו שיש מצוה על הכהנים לאכול מבשר קדשים, ואינו מזכיר שיש מצוה גם על הבעלים. וככה גם נראה מלשונו בהלכות (מעשה הקרבנות' י, א): 'שיש מצות עשה לכהנים לאכול מבשר הקודשים', ולא מזכיר שיש מצוה גם על הבעלים. ושוב כל זה מתמיה בעיקר משום דמסוגיתינו (פסחים נט.) משמע במפורש שיש מצוה לבעלים הישראל לאכול קדשים.

ה'חפץ חיים' ב'ליקוטי הלכות' (חלק 'זבח תודה') מיישב שלדעת הרמב"ם יש מצוה ל'מחוסר כיפורים' להביא את קרבנו כדי שיטהר לאכול קדשים. וזו היא המצוה הנידונת בסוגיתנו, אם היא דוחה את העשה של מצות 'השלמה'.

הצ"ח (ציון לנפש חיה, לבעל הנודע ביהודה) בחידושי (ביצה יט:) מעיר על סתירה ברמב"ם (הלכות 'חמץ ומצה' ה, ז) שפוסק שהאוכל חגיגת י"ד מברך אשר קדשנו במצותיו וציונו לאכול קדשים? הצ"ח מסיק שהרמב"ם כן מחשיב אכילת קודשים כמצוה, אלא שאינו מונה אותה כאחד מתרי"ג מצוות, משום שהיא מצוה הכלולה במצות 'הבאת קרבן'.

ב'ליקוטי הלכות' (ד"ה 'בשאר ימות השנה') הוא מפרש בדיוק כמו רש"י: "אלמא אכילת קדשים עשה היא-בין הנאכלין לכהנים בין הנאכלין לישראל". וב'זבח תודה' החפץ חיים מקשה על מה שנ"ל שיטת הרמב"ם, ד"ה 'אף מחוסר כיפורים בשאר ימות השנה': '...והנה מדברי הרמב"ם (פ"י מהלכות 'מעשה קרבנות') מוכח בהדיא דס"ל דמצות עשה של אכילת קדשים זה רק לכהנים במקום שזיכתה להם התורה. אבל ישראל שהביא שלמים יש לו רשות לאכול קדשיו, אבל אינו מחויב מצות עשה על זה (הגם שאם יותיר עד בוקר יש עליו 'נותר' ד'בל תותר', אבל 'עצם האכילה' אינה מצות עשה). על כן נראה להסביר את הרמב"ם לענין שמתירין לעבור על מצות עשה

ד'השלמה' לא כפירוש רש"י. דמיירי שהביא 'שלמי נדבה' קודם ה'תמיד' ומשום אכילת בשרו. אלא דמותר לעבור על 'עשה דהשלמה' ולהביא כפרה אחר ה'תמיד' כדי לקיים מצות עשה שציותה התורה למחוסר כיפורים דמצורע או לזב, מכיון דהגיע הזמן שיכול להביא הכפרה מחויב להביא הכפרה כדי שיטהר לגמרי ויוכל לאכול קודשים.

יש להוכיח את חיוב אכילת ישראל מלשון הראשונים והפוסקים;

ה'מאירי' כתב בסוגיין: "... שאע"פ שאכילת קדשים מצות עשה כדכתיב: "ואכלו אותם אשר כופר בהם", מכל מקום אין עשה של אכילת קדשים שהוא ב'שב ואל תעשה' דוחה עשה ד'השלמה' שהוא בקום ועשה. ומכל מקום יראה לי שאם היה ביום השני לשלמיו, שאין לו עוד זמן אלא היום-מותר להביאן (היינו לא רק בקרבן פסח אלא בשלמי נדבה של כל השנה ששכח מזה שלא הביא כיפורים) בכדי שלא להביאן לבית הפסול'.

בתחילת דברי ה'מאירי' מפורש שאכילת קדשים (ודאי אף לישראל, שהרי מסיים את ההלכה שמדובר על שלמי נדבה וסתם 'שלמים' שלא הביא את הכפורים) מצות עשה. והוא מביא סיעתא לכך מפסוק. רואים שלשיטתו זה מצוה דאוריתא.

- ה'אבי עזרי' מצטט את הרמב"ן (שהזכרנו לעיל) על 'ספר המצות' (מצוה פט): 'מנה הרמב"ם למצות עשה רק אכילת הכהנים, ובחטאת ואשם, ובשאר קדשים במה שהכהנים אכלים. אבל לא מנה למצות עשה אכילת הבעלים ב'קדשים קלים'. הרמב"ן בהשגותיו פסק שגם אכילת הבעלים מצות עשה כמפורש ב'פסחים' ריש פרק 'תמיד נשחט' (נט). שאמר שם ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה שאף שמחוסר כיפורים בשאר ימות השנה, שטובל ואוכל בקדשים לערב. הרי מפורש שמקריב קרבנותיו אחר 'תמיד' של בין הערביים, ועובר על 'עשה' ד'השלמה' כדי שיאכל קודשים לערב. ועוד הקשו שם: 'מכדי האי עשה והאי עשה, מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה'. משמע מזה שיש עשה באכילת בעלים כמו שפירש רש"י.

(ה'אבי עזרי' ממשיך שם בהסברת הרמב"ם בסוגיא זאת).

- ה'דבר שמואל' מביא את הר"ן ב'נדרים' (ד: ד) ד"ה 'קשריא' שכתב: 'כת' ואכילת קודשים מצוה היא, כגון אכילת פסחים, והאשה גם חייבת. עכ"ל. משמע שבשאר קדשים ליתא מצוה על הבעלים. וכהרמב"ם. אך בפ"י הרא"ש וה'מאירי' (שם) והתוס' ב'זבחים' (צז: ד"ה 'נייית') מוכח דס"ל כהרמב"ן ב'ספר המצות' דאיכא מצוה ג"כ 'באכילת ישראל'.

- ה'אור שמח' (מעשה הקרבנות¹, י, ו) אומר כך. הרמב"ן על התורה כתב דעיקר מצותו שיהא נאכל 'ביום זבחתו', רק אם נותר למחרתו יאכל. יעו"ש. וראיתי מראייתו ב'תורת כהנים' שזה אינו מוכרח שיכול שיהא המצוה להותירו ולאכלו בשני הימים

ת"ל והנותר, אם הותיר הותיר אבל מצותו 'שוה כל הזמן'. אמנם נראה דבזה פליג הרז"ה עם הראב"ד בפרק 'תמיד נשחט'. לר"ח בן ברוקה 'דמחוסר כיפורים' בשאר ימות השנה טובל ואוכל בקדשים לערב, דפירש הרז"ה בקדשים של ערב - היינו שה'שלמים' הם של אתמול, אבל בשלמים של היום דיכול לאוכלן למחר לא שרינן ליה להביא אחר ה'תמיד'. וזה משום שמצות אכילתו שוה בכל זמנו. (בכל זאת בין לרז"ה ובין לראב"ד יש מצוה של אכילת קדשים). והראב"ד בהשגותיו מפרש דאוכל לערב, וטעמו משום דעיקר מצותו שיהא נאכל 'ביום זביחתו' ורק אם נותר למחר אוכלו למחר. לכן שרינן ליה לעבור על עשה ד'השלמה'. (שיטת רבינו מורה יותר כמו הרז"ה, והראב"ד דעתו כמו הרמב"ן).

והנה להרמב"ן איתא שפיר, דחכמים לא עשו סייג ב'קדשים' הנאכלין לשני ימים להאכל עד חצות, כיון דעיקר מצוותו ביום ראשון. ודר"ק. בכל זאת משמע אליבא דהרז"ה לענין אכילת קדשים ל'ישראל' זה מצוה. והוא רק מפקפק ב'שלמים' של ב' ימים אם לדחותו בכדי שלא יעבור על 'השלמה'.

וגם בתוס' (זבחים צז: ד"ה 'ניית') משמע בפשטות שיש מצות אכילת קדשים. בקצרה בגמרא שם שואלים: אמאי - מדוע אסור לאכול חתיכה של קדשים הבולעת מחטאת פסולה? ונייתי עשה ולידחי את לא תעשה? השאלה היא שלמה לא ידחה העשה של 'אכילת קדשים' את הלאו של אכילת קדשים פסולים? רואים שאכילת קדשים מצוה גם על 'ישראל' (דהרי מדובר על קרבן 'קרבן שלמים' ולא מזכיר כלום שמדובר רק על חלק הכהנים, אלא ברור שמדובר על מצות האכילה הכוללת בה גם את אכילת הבעלים).

- ב'תוספתא' (ברכות פ"ה) איתא לגבי 'שלמים' כשהוא אוכלם אומר: 'אשר קדשנו במצותו וציונו לאכול זבחים'. מוכח שיש מצוה בכל זבחים. וכרש"י והרמב"ן.
- בקונטרס האחרון לשאג"א (סי' ל"ג) תירץ דעת הרמב"ם שלא יקשה עליו מסוגייתנו (פסחים נט), שכת' במפורש 'בוא עשה...'. היינו דאכילת קדשים עשה. רק שלרמב"ם אף שזה מצוה, לא מנה אותה כמצוה בפני עצמה משום: שהוא מחלקי המצוה. שכיון דאכילת בעלים אינה מעכבת אם כן לא בה על זה אזהרה מיוחדת. מה שאין כן בכהנים שאכילתם מעכבת, הנלמד מ"אשר כופר בהם" דכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. ממילא ה'ישראלים' תלויים ב'כהנים' לכפרה. לכן לדין (הכהנים) יש מצוה בפני עצמה של אכילת קדשים, משום שיע"י אכילתם נשלם הכפרה. ובאמת ככה נשמע מהרמב"ם ב'ספר המצות' (מצוה פט): "אמנם שאר קדשים כלומר 'קדשים קלים'...הנה אכילתן נגררת אחר המצוה... אבל אין אכילת 'קדשים קלים' ו'תרומה'

כאכילת בשר חטאת ואשם... בם תושלם כפרת המתכפר. מדויק מלשונו: "אכילתם נגדרת אחר המצוה" שהוא מחלקי המצוה.

- ה'דבר שמואל' מקשה שאם היה איסור 'השלמה' בגדר 'לאו', לא היה נדחה משום אכילת ישראל. והיכן מצינו דחלק מחלקי מצוה ידחה? אדרבה ה'חכמת אדם' ב'בינת אדם' שער 'איסור והיתר' סי' ז' ד"ה 'וכיון' הוכיח בדברי הרמב"ם ד'ענף מצוה אינו דוחה לא תעשה'.

ממשיך ה'דבר שמואל': '...לכן נאמר "כל טהור יאכל בשר" עכ"ל. לכאורה בא לאמר דאכילת קדשים לאו דוקא חל על הבעלים עצמם? אך זה אינו. שכן ב'בית אוצר' (מע' א' כלל קנ"ח) סבר דבא לרבות שאין איסור לאכול למי שלא בעליו - דלא תימא דהוי כפסח (היינו דנאכל רק למינויו שהם הבעלים אבל 'קיום המצוה' אינו אלא בבעלים דוקא).

ולפי זה לא קשה קושיית ה'ליקוטי הלכות' ב'זבח תודה' על רש"י. 'דיכול ליתן בשר שלמיו לאחר, ולמה ידחה עשה ד'השלמה'? לפי מה שאמרנו עכשיו אתי שפיר. דע"י אחר לא מתקיים המצוה (ממילא מתקיים רק בבעלים, אף שיותר לאחרים לאכול).

- לסיום, יש לציין שגם מהחזון איש עולה ש'אכילת קדשים' ע"י 'ישראל' הינה מצוה. וז"ל: 'וי"ל דאיסור דרבנן איכא אף על זריקה' (לא רק 'הקטרה' לאחר 'תמיד' של בין הערביים). הלכך גם 'חטאת העוף' אסור מדרבנן (שהיא רק 'זריקה-שלא מעלים עוף על המזבח). הלכך גם חטאת העוף אסור מדרבנן. ות"ק ס"ל דהעמידו דבריהם במקום מצוה של אכילת קדשים, אבל לא ב'פסח' (דלא העמידו דבריהם ב'פסח'). ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ס"ל דגם משום מצות 'אכילת קדשים' התירו, וכן בחטאת בהמה של מצורע לר' פפא. הרי לן שלר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה התירו שחיתה וזריקה משום 'אכילת קדשים'.